

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ

دانشگاه هنر اصفهان

دانشکده مرمت

گروه مرمت بنا

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته مرمت گرایش مرمت بناها و بافت های تاریخی

طرح حفاظت، ساماندهی و باز زنده سازی گذر بازار تاریخی محله ی فیض آباد
شهر کرمانشاه

استاد راهنما:

دکتر اصغر محمد مرادی

استاد مشاور:

مهندس امین محمود زاده

پژوهشگر:

فرزین مرادی

بهمن ماه ۱۳۸۸

اظهار نامه دانشجو:

اینجانب فرزین مرادی محمود آبادی دانشجوی دوره کارشناسی ارشد رشته مرمت گرایش مرمت بناها و بافت های تاریخی دانشکده مرمت دانشگاه هنر اصفهان به شماره دانشجویی ۸۵۱۱۲۰۳۲۰۹ گواهی می نمایم که تحقیقات ارائه شده در این پایان نامه توسط شخص اینجانب انجام شده و صحت و اصالت مطالب نگارش شده مورد تائید می باشد و در موارد استفاده از کار دیگر محققان به مرجع مورد استفاده اشاره شده است. به علاوه گواهی می نمایم که مطالب مندرج در پایان نامه تاکنون برای دریافت هیچ نوع مدرک یا امتیازی توسط اینجانب یا فرد دیگری ارائه نشده است و در تدوین متن پایان نامه چارچوب مصوب دانشگاه هنر اصفهان را به طور کامل رعایت کرده ام.

امضاء دانشجو:

تاریخ:

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات و نوآوری های ناشی از تحقیق، همچنین چاپ و تکثیر، نسخه برداری، ترجمه و اقتباس از این پایان نامه کارشناسی ارشد، برای دانشگاه هنر اصفهان محفوظ است.

سپاس اینزدیکتارا، که انسان را به عنوان اشرف مخلوقات آفرید، و بدو ارزانی داشت اندیشه و کاویدن آنچه را که نیازمند دانستنش بود.
و سپاس از همه آنان که در این پژوهش مرایاری نمودند.

تقدیم به پدر و مادر عزیزم

اسطوره های پاک و ایثار

که در تمام فراز و نشیب های زندگی پشتوانه ای استوار برایم بودند.

تقدیم به برادران خوبم

آنانکه مایه دلگرمی من هستند و وجودم سرشار از مهر آنان است.

تقدیم به همسر مهربانم

به پاس مهربانی ها و سنگینایی هایش.

چکیده:

مطالبی که در این پژوهش آورده شده است، می تواند گامی کوچک ولی مثبت در جهت جلب نظر و آشنائی خوانندگان با یکی از گذرهای ارزشمند تاریخی شهری به نام «گذر بازار فیض آباد»، واقع در یکی از بافت های به جای مانده از دوره ی قاجار، با نام محله ی فیض آباد شهر کرمانشاه باشد، که با ساخت و سازها و تعریض های بی برنامه و پیش بینی نشده امروزی شهرداری در شرف تخریب و نابودی قرار گرفته است.

در این مطلب ابتدا با جغرافیای طبیعی استان کرمانشاه، به عنوان بستر جغرافیایی در برگیرنده ی منطقه آشنا می شویم. سپس اشاره ی کوتاهی به تاریخ و وجه تسمیه ی استان و شناخت محله و گذر مورد طرح می شود. در ادامه نیز به آسیب شناسی و ارائه ی طرح پرداخته می شود.

برای ورود به بحث اصلی، شناخت محدوده طرح، به عنوان پایه ی تمام تصمیمات پروژه های طراحی و مرمت شهری، باید به درستی انجام شود. این بخش شامل تمام مستندات همچون نقشه و عکس های هوایی، برای شناخت بهتر محدوده در شهر کرمانشاه و همچنین شماری عکس از گذر و محدوده پیرامون آن، برای آشنایی بیشتر با مقیاسی جزئی تر از محدوده می باشد.

در حال حاضر به دلیل رسد و گسترش شهر، بافت تاریخی دچار گسیختگی ها و ویرانی های گسترده گشته است. محله ی فیض آباد نیز که یکی از هسته های اولیه ی شهر بوده، مورد تهدید ویرانی های اخیر واقع شده است.

آنچه از بررسی ها حاصل می شود این است که بافت تاریخی از هر نظر دارای مشکلات جدی و آسیب های فراوان است که این آسیب ها نه تنها مردم ساکن این بخش از شهر را تهدید می کند، بلکه تهدیدی جدی برای کل شهر و حتی منطقه ی شهری کرمانشاه نیز محسوب می شود. بنابراین با اجرای طرح مرمت شهری محله ی فیض آباد، به عنوان قسمتی از بخش مرکزی شهر، که در قلب تجاری آن قرار گرفته است، افزون بر نگهداشت هیئت کلی بافت تاریخی و همچنین روند تکامل منطقی شهر، و با افزودن بر ارزش های این بخش، به ارتقاء و هویت شهر کمک شایان توجهی می کند.

فهرست مطالب:

فصل اول

- ۱- کلیات تحقیق..... ۲
- ۱-۱- مقدمه..... ۲
- ۱-۲- بیان مسأله..... ۳
- ۱-۳- اهمیت و ضرورت موضوع پژوهش..... ۳
- ۱-۴- پیشینه پژوهش..... ۳
- ۱-۵- اهداف پژوهش..... ۴
- ۱-۶: روش پژوهش و شیوه‌های مورد استفاده..... ۴

فصل دوم

- ۲- شناخت ۶
- ۲-۱- شناخت جغرافیای کرمانشاه..... ۶
- ۲-۲- جغرافیای تاریخی کرمانشاه..... ۷
- ۲-۲-۱- وجه ۷
- ۲-۲-۲- تسمیه..... ۷
- ۲-۲-۳- پیشینه ی تاریخی ۷
- ۲-۲-۴- تعریف طرح مورد نظر..... ۱۱
- ۲-۳-۱- منطقه طراحی..... ۱۱
- ۲-۳-۲- طرح مسئله..... ۱۱
- ۲-۳-۳- مسائل منطقه مورد مطالعه و طراحی..... ۱۲
- ۲-۳-۳-۱- مسائل فضائی - کالبدی، فقدان مقررات..... ۱۲
- ۲-۳-۳-۲- مسائل زیست محیطی..... ۱۲
- ۲-۳-۳-۳- مسائل کیفیت ساختمانی بناها..... ۱۲
- ۲-۳-۳-۴- مسائل دسترسی..... ۱۲
- ۲-۴-۱- شناخت محدوده طرح..... ۱۳
- ۲-۴-۲- فیض آباد و گذر بازار فیض آباد..... ۱۳
- ۲-۴-۲-۱- شبکه آبرسانی محله ی فیض آباد ۱۵
- ۲-۴-۲-۲- گذر مورد مطالعه ۱۶
- ۲-۴-۲-۳-۱- فعالیت ها و کاربری های موجود در گذر بازار فیض آباد..... ۱۹
- ۲-۴-۲-۴-۱- معرفی تصویری گذر..... ۲۲
- ۲-۵- نمودارهای آماری منطقه مورد مطالعه ۳۴
- ۲-۶- بررسی اقلیمی خانه های کرمانشاه..... ۴۳
- ۲-۶-۱- طراحی اقلیمی..... ۴۳
- ۲-۶-۱-۱- اقلیم..... ۴۳

- ۲-۶-۱-۲- برخی از ابزارهای طراحی اقلیمی ۴۳
- ۲-۶-۱-۳- روش های دیگر برای تقسیم بندی تکنیک های اقلیمی ۴۴
- ۲-۶-۲- بررسی اقلیمی کرمانشاه ۴۴
- ۲-۶-۲-۱- تابش ۴۵
- ۲-۶-۲-۲- عایق کاری ۴۵
- ۲-۶-۲-۳- جهت گیری پلان معماری ۴۶
- ۲-۷-۱- بناهای شاخص بافت فیض آباد ۴۸
- ۲-۷-۱-۱- خانه حکیم نصیر به عنوان بنای شاخص گذر ۴۸
- ۲-۷-۱-۲- معرفی فضاها ۵۱
- ۲-۷-۲- تکیه بیگلریگی ۵۵
- ۲-۷-۳- خانه صارم الدوله زرشکیان ۵۶
- ۲-۷-۴- خانه سه طبقه جلوخان ۵۷
- ۲-۷-۵- خانه خواجه باروخ ۵۸
- ۲-۷-۶- کاروانسرای یا سرای محمد علی همدانی ۵۹
- ۲-۷-۷- خانه صفاری ۶۰
- ۲-۷-۸- خانه تورج منصور ۶۱
- ۲-۷-۹- مدرسه دوره پهلوی (در گذر حکیم نصیر) ۶۲
- ۲-۸-۱- مقایسه تطبیقی معمارانه چند نمونه از بناهای واقع در بافت شهری مورد پژوهش ۶۳
- ۲-۸-۱-۱- مقایسه معمارانه خانه حکیم نصیر با چند نمونه از خانه های تاریخی کرمانشاه ۶۴
- ۲-۹-۱- ویژگی های کلی خانه های تاریخی کرمانشاه با توجه به بررسی های انجام شده ۶۷
- ۲-۹-۱-۱- سایر شاخصه های خانه های بافت تاریخی کرمانشاه ۶۷
- ۲-۱۰-۱- مصالح شناسی و تزئینات بناهای گذر بازار فیض آباد ۶۸
- ۲-۱۰-۱-۱- پی بناها ۶۸
- ۲-۱۰-۱-۲- سازه بناها ۶۸
- ۲-۱۰-۱-۳- پوشش بام ها ۶۸
- ۲-۱۰-۱-۴- تزئینات بناها ۶۹
- ۲-۱۰-۱-۵- دوره تاریخی غالب ۶۹
- فصل سوم
- ۳- آسیب شناسی ۷۱
- ۳-۱- آسیب شناسی محدوده طرح (بررسی مسائل، مشکلات و آسیب های وارده به بافت) ۷۱
- ۳-۱-۱- مسائل فرهنگی و نوسازی و بهسازی ۷۲
- ۳-۱-۲- رها شدن ذخیره ساختمان ۷۲
- ۳-۱-۳- بدنه خیابان ۷۲
- ۳-۱-۳-۱- مسائل موجود در بدنه گذر از نظر اصل ترکیب ۷۲

۷۴.....	۲-۳- آسیب شناسی بافت تاریخی کرمانشاه.....
۷۴.....	۱-۲-۳- اثرات خیابان کشی ها در بافت قدیم.....
۷۷.....	۲-۲-۳- اثرات محیطی عناصر طبیعی.....
۷۷.....	۱-۲-۲-۳- تاثیر توپوگرافی.....
۷۸.....	۲-۲-۲-۳- دفع آب های سطحی.....
۷۸.....	۳-۲-۲-۳- عدم رعایت حریم نهر آبشوران و مسایل زیست محیطی آن.....
۷۸.....	۳-۲-۳- تاثیرات جنگک تحمیلی در بافت تاریخی کرمانشاه.....
۷۹.....	۴-۲-۳- طرح های تهیه شده برای بافت تاریخی شهر کرمانشاه.....
۸۰.....	۳-۳- آسیب شناسی گذر بازار فیض آباد.....
۸۱.....	۱-۳-۳- مسائل و مشکلات گذر بازار فیض آباد.....
۸۱.....	۲-۳-۳- وحدت فضائی و شکلی خیابان، ترکیب بدنه ها.....
۸۱.....	۳-۳-۳- مسائل ایجاد شده در پوشش بام ها.....
۹۴.....	۴-۳- برخی از دلایل افول بازار تاریخی:.....
۹۴.....	۵-۳- آسیب شناسی خانه حکیم نصیر به عنوان یکی از بناهای شاخص گذر.....
	فصل چهارم
۹۹.....	۴- مبانی، طراحی، و تعیین حریم.....
۹۹.....	۱-۴- رویکردی به مبانی طرح.....
۹۹.....	۱-۴- ۱- مرمت شهری.....
۹۹.....	۱-۴- ۲- تعاریف مورد نیاز این پژوهش.....
۹۹.....	۱-۴- ۱-۲- ۱- حفاظت.....
۹۹.....	۱-۴- ۱-۲- ۲- طرح ساماندهی شهری.....
۱۰۰.....	۱-۴- ۱-۲- ۳- باز زنده سازی.....
۱۰۱.....	۲-۴- بازار.....
۱۰۲.....	۲-۴- ۱- سرپوشیده بودن بازار ایرانی.....
۱۰۵.....	۲-۴- ۲- توان بازار ایرانی.....
۱۰۷.....	۲-۴- ۳- بازار در بافت نوین شهری.....
۱۰۸.....	۳-۴- اهداف طرح و راهکار ها.....
۱۱۱.....	۴-۴- پیامدهای طرح.....
۱۲۰.....	۵-۴- طرح های بالادست شهری.....
۱۲۲.....	۴-۵- ۱- بررسی و نقد طرح ارائه شده ی سازمان بهسازی و نوسازی شهرداری کرمانشاه:.....
۱۲۳.....	۴-۵- ۱- ۱- ساخت مجتمع های مسکونی چهار طبقه به جای کاروانسراهای مخروطه شیخ علیخان و امیرمقتدر.....
۱۲۴.....	۴-۵- ۱- ۲- ساخت و ساز پیشنهادی سازمان بهسازی و نوسازی در خیابان ۱۲ متری ایجاد شده در بافت.....
۱۲۵.....	۴-۶- طرح پیشنهادی.....
۱۲۵.....	۴-۶- ۱- اهداف طرح.....

- ۱۲۶-۴-۶-۲- اهداف اصلی در طراحی محله فیض آباد.....
- ۱۲۹-۴-۶-۲- فلسفه طراحی.....
- ۱۳۰-۴-۶-۴- تهیه نقشه های پایه به منظور طراحی.....
- ۱۳۰-۴-۶-۱- نقشه کیفیت ابنیه.....
- ۱۳۱-۴-۶-۲- دسترسی های گذر.....
- ۱۳۳-۴-۶-۳- جانمایی پارکینگ های پیشنهادی.....
- ۱۳۳-۴-۶-۴- جانمایی پارکینگ های پیشنهادی.....
- ۱۳۵-۴-۶-۴- نقشه منطقه بندی فعالیت های پیشنهادی.....
- ۱۳۶-۴-۶-۴- نقشه جایدهی کاربری های پیشنهادی.....
- ۱۳۸-۴-۶-۶- جانمایی موزه ها و موقعیت آن ها نسبت به گذر و هتل های سنتی.....
- ۱۳۹-۴-۷- اصول، قواعد و رهنمودهای طراحی در بافت تاریخی بازار فیض آباد.....
- ۱۴۳-۴-۸-۱- قوالب ارجاع طراحی.....
- ۱۴۳-۴-۸-۱- شناخت قوالب ارجاع جهت طراحی های جدید در بافت تاریخی.....
- ۱۴۳-۴-۸-۲- تاق اصیل حجره ها(واحد های تجاری بازار).....
- ۱۴۴-۴-۸-۳- پخ کردن سر کوچه ها:.....
- ۱۴۴-۴-۸-۴- دالان و ساباط.....
- ۱۴۵-۴-۸-۵- پنجره روی سردر.....
- ۱۴۶-۴-۸-۶- سنگ ازاره در دو سوی ورودی.....
- ۱۴۷-۴-۸-۷- تابلوی نامگذاری کوچه ها:.....
- ۱۴۸-۴-۸-۸- درهای قدیمی محله.....
- ۱۴۹-۴-۸-۹- تاقنمای ورودی واحد ها.....
- ۱۵۰-۴-۸-۱۰- الگوی رایج در بدنه سازی جداره ها در طراحی بناهای میان افزا.....
- ۱۵۰-۴-۸-۱۰-۱- قاب بندی جدار های داخلی ابنیه.....
- ۱۵۰-۴-۸-۱۰-۲- قاب بندی جداره های بیرونی.....
- ۱۵۰-۴-۸-۱۰-۲-۱- چند نمونه ی جداره های بیرونی در بافت تاریخی کرمانشاه.....
- ۱۵۱-۴-۸-۱۰-۲-۲- نمونه هایی از جداره های با قاب بندی دارای تاق با چفد مازه دار.....
- ۱۵۳-۴-۸-۱۰-۳- نمونه هایی از قوالب ارجاع در محله جهت طراحی ازاره بدنه گذر.....
- ۱۵۴-۴-۹- برنامه فیزیکی احیاء.....
- ۱۵۴-۴-۹-۱- احیای محور تاریخی.....
- ۱۵۵-۴-۹-۲- بخشی از پاکار تویزه ی تاق های اصیل پوشش بازار.....
- ۱۵۶-۴-۹-۳- نمایش چگونگی پوشش بخشی هایی از بازار.....
- ۱۵۸-۴-۹-۴- طراحی جداره کوچه های منشعب از گذر مورد پژوهش.....
- ۱۵۹-۴-۹-۱- یک نمونه سوال برانگیز جداره سازی در بافت تاریخی جماله اصفهان.....
- ۱۶۱-۴-۹-۵- ارائه ی طرح های پیشنهادی.....

- ۱۶۱-۹-۵-۱- طراحی جداره کوچه های منشعب از گذر مورد پژوهش.....
- ۱۶۴-۹-۵-۲- اجرای کفسازی.....
- ۱۶۵-۹-۵-۳- نمونه پیشنهادی جهت مسیر در طول گذر.....
- ۱۶۷-۹-۵-۴- نمونه پیشنهادی جهت محل تقاطع گذرها.....
- ۱۶۸-۹-۵-۵- کفسازی پیشنهادی برای تاق ارتباطی دو تکه بازار تفکیک شده در خیابان تازه تأسیس.....
- ۱۶۹-۹-۵-۶- تاق ارتباطی بین دو بخش گسیخته ی بازار طرح.....
- ۱۷۰-۹-۵-۶-۱- شمایی از تاق ارتباطی پیشنهادی.....
- ۱۷۱-۹-۵-۶-۲- کلیتی از تاق های پیشنهادی و ارتباط آن با بازار تاریخی.....
- ۱۷۲-۹-۵-۶-۳- نمونه اجرا شده در شهر اصفهان بازار فرش فروش ها.....
- ۱۷۲-۹-۵-۷- طراحی کانال تأسیسات شهری.....
- ۱۷۳-۹-۵-۸- طرح آستانه در ورودی واحد های تجاری در طول بازار.....
- ۱۷۴-۹-۵-۹- طراحی پله مناسب برای ورودی گذر.....
- ۱۷۵-۹-۵-۱۰- طراحی موانع در طول مسیر.....
- ۱۷۶-۴-۱۰- الگوی پیشنهادی جهت طرح های بازسازی و یا نوسازی در بافت تاریخی در فضاهای خالی.....
- ۱۷۸-۴-۱۱- طرح احیاء خانه حکیم نصیر، در جهت احیاء گذر مربوطه.....
- ۱۸۲-۴-۱۲- تعیین حریم گذر های تاریخی بازار فیض آباد و حکیم نصیر.....

فهرست شکل :

- شکل ۱-۲: موقعیت جغرافیایی استان.....
- شکل ۲-۲: مدت زمان سکونت در واحد های گذر بر طبق پرسشنامه های گردآوری شده.....
- شکل ۲-۳: هرم سنی زنان ساکن در گذر فیض آباد.....
- شکل ۲-۴: جمعیت ساکن در گذر.....
- شکل ۲-۵: هرم جمعیت بر مبنای شغل و میزان تحصیلات.....
- شکل ۲-۶: تفکیک جمعیت بر حسب مالک و مستاجر و میزان طبقات واحد های موجود در گذر.....
- شکل ۲-۷: وضعیت سلامت ابنیه و دوره شناسی تاریخی واحد های معماری در گذر.....
- شکل ۲-۸: کیفیت معماری واحد ها و نوع آسیب پذیری در بناهای موجود در گذر فیض آباد.....
- شکل ۲-۹: وضعیت امکانات موجود در واحد های معماری در گذر فیض آباد.....
- شکل ۲-۱۰: عدم استفاده از ضلع شرقی بنا در گونه شناسی خانه های تاریخی گذر.....
- شکل ۳-۱: اشاراتی به فرسودگی عمقی در بافت تاریخی کرمانشاه با احداث خیابان.....
- شکل ۴-۱: شواهد سرپوشیده بودن بازار فیض آباد با توجه به آثار تویزه در بدنه دیوارها.....
- شکل ۴-۲: در طرح پیشنهادی ایجاد مجتمع های مسکونی با ارتفاع غیر مجاز لحاظ شده است.....
- شکل ۴-۳: ساخت و ساز پیشنهادی سازمان بهسازی و نوسازی.....
- شکل ۴-۴: جانمایی موزه ها در محدوده گذر فیض آباد.....
- شکل ۴-۵: رد تویزه ها در بدنه جهت پوشش بازار در طرح احیا.....
- شکل ۴-۶: برداشت قوس بر طبق قوس های موجود در بازار.....

- شکل ۴-۷: شیوه ی پیشنهادی جهت طرح بازسازی پوشش بازار محله فیض آباد..... ۱۵۸
- شکل ۴-۸: نمونه تاق کجاوه ای در یکی از حجره ها در بازار فیض آباد ۱۴۳
- شکل ۴-۹: طرح پیشنهادی ۱ جهت بدنه سازی گذر ۱۶۱
- شکل ۴-۱۰: طرح پیشنهادی ۲ جهت بدنه سازی گذر ۱۶۲
- شکل ۴-۱۱: طرح پیشنهادی ۳ جهت بدنه سازی گذر ۱۶۳
- شکل ۴-۱۲: نمونه کف سازی با بلوک سیمامی یا قطعات سنگ گندمک با رنگ آجر ۱۶۴
- شکل ۴-۱۳: نمونه کفسازی پیشنهادی در طول گذر ها ۱۶۶
- شکل ۴-۱۴: نمونه کفسازی پیشنهادی برای محل تقاطع ها..... ۱۶۷
- شکل ۴-۱۵: طرح پیشنهادی کفسازی در اتصال دو تکه بازار ۱۶۸
- شکل ۴-۱۶: طرح پیشنهادی تاق ارتباطی اتصال دو تکه منفصل بازار ۱۷۰
- شکل ۴-۱۷: کلیتی از طرح پیشنهادی تاق ارتباطی اتصال دو قطعه بازار..... ۱۷۱
- شکل ۴-۱۸: طرح پیشنهادی جهت کانال تاسیسات شهری در کف گذر..... ۱۷۲
- شکل ۴-۱۹: طرح پیشنهادی جهت پلکان ها ورودی جنوبی گذر از خیابان مدرس..... ۱۷۴
- شکل ۴-۲۰: طرح پیشنهادی مانع ۱۷۵

فهرست عکس :

- عکس: ۱-۲: پل کهنه کرمانشاه (دروازه اصفهان)..... ۱۱
- عکس: ۲-۲: محل گذر آب قنات در یکی از خانه های تاریخی گذر ۱۵
- عکس: ۳-۲: موقعیت گذر در سال های ۳۵ تا ۸۰..... ۱۶
- عکس: ۴-۲: تغییرات ایجاد شده بین سال های ۱۳۳۵ و ۱۳۸۵ بر پایه عکس هوایی ۱۷
- عکس: ۵-۲: موقعیت بناهای با ارزش در عکس هوایی سال ۸۵ ..... ۱۸
- عکس: ۶-۲: ورودی گذر از خیابان مدرس..... ۲۲
- عکس: ۷-۲: ورودی معبرهای فرعی به گذر اصلی ۲۳
- عکس: ۸-۲: معرفی تصویری گذر..... ۲۴
- عکس: ۹-۲: معرفی تصویری گذر ۲۴
- عکس: ۱۰-۲: معرفی تصویری گذر ۲۵
- عکس: ۱۱-۲: معرفی تصویری گذر..... ۲۵
- عکس: ۱۲-۲: معرفی تصویری گذر ۲۶
- عکس: ۱۳-۲: معرفی تصویری گذر..... ۲۶
- عکس: ۱۴-۲: معرفی تصویری گذر..... ۲۷

- عکس: ۲-۱۵: معرفی تصویری گذر..... ۲۷
- عکس: ۲-۱۶: معرفی تصویری گذر..... ۲۸
- عکس: ۲-۱۷: معرفی تصویری گذر..... ۲۸
- عکس: ۲-۱۸: معرفی تصویری گذر..... ۲۹
- عکس: ۲-۱۹: معرفی تصویری بخش های سر پوشیده گذر..... ۳۰
- عکس: ۲-۲۰: معرفی تصویری میدان ایجاد شده در سال های..... ۳۱
- عکس: ۲-۲۱: معرفی تصویری بناهای با ارزش در محدوده گذر..... ۳۲
- عکس: ۲-۲۲: معرفی تصویری خانه حکیم نصیر شاخص ترین بنای با ارزش گذر..... ۳۳
- عکس: ۲-۲۳: یک نمونه از پرسشنامه که برای تک تک واحد ها ارائه و تکمیل گردیده است..... ۳۴
- عکس: ۲-۲۴: وضعیت جزر در راستای تمهیدات اقلیم در معماری در خانه های گذر فیض آباد..... ۴۵
- عکس: ۲-۲۵: شیوه اجرای سقف های تیر پوش در واحد های معماری..... ۴۷
- عکس: ۲-۲۶: موقعیت و معرفی تکیه بیگلریگی در گذر فیض آباد..... ۵۵
- عکس: ۲-۲۷: معرفی خانه صارم الدوله در گذر فیض آباد..... ۵۶
- عکس: ۲-۲۸: معرفی خانه جلوخان در گذر فیض آباد..... ۵۷
- عکس: ۲-۲۹: موقعیت معرفی خانه خواجه باروخ در گذر فیض آباد..... ۵۸
- عکس: ۲-۳۰: موقعیت معرفی کاروانسرای همدانی در گذر فیض آباد..... ۵۹
- عکس: ۲-۳۱: موقعیت معرفی خانه صفاری در گذر فیض آباد..... ۶۰
- عکس: ۲-۳۲: موقعیت معرفی خانه تورج منصور در گذر فیض آباد..... ۶۱
- عکس: ۲-۳۳: موقعیت معرفی مدرسه پهلوی در گذر فیض آباد..... ۶۲
- عکس: ۲-۳۴: مقایسه خانه حکیم نصیر و خواجه باروخ..... ۶۵
- عکس: ۲-۳۵: معرفی خانه خواجه جوری..... ۶۶
- عکس ۳-۱: هسته ی قدیمی شهر کرمانشاه در عکس هوایی دوره ی معاصر..... ۷۳
- عکس ۳-۲: وضعیت کنونی خیایان جوانشیر نمونه ای از تخریب و توسعه در بافت تاریخی..... ۷۶
- عکس ۳-۳: توپوگرافی و شرایط آسیب پذیری در بافت تاریخی..... ۷۷
- عکس ۳-۴: آسیب های ناشی از جنگ در بافت شهری کرمانشاه..... ۷۹
- عکس ۴-۱: معرفی حرف از یاد رفته جهت احیا بازار گذر فیض آباد..... ۱۳۷
- عکس ۴-۲: نمونه تویزه های منفصل اجرا شده در یکی از بازارهای اصفهان..... ۱۴۴
- عکس ۴-۳: نمونه هایی از اجرای پوشش بازار در بافت تاریخی کرمانشاه..... ۱۴۵
- عکس ۴-۴: نمونه هایی از پخ سازی های موجود در بافت جهت الگو برداری..... ۱۴۴
- عکس ۴-۵: نمونه هایی از دالان های موجود در بافت جهت الگو برداری در طراحی جدید معابر..... ۱۴۴
- عکس ۴-۶: دالان فیض مهدوی پس از مداخله مرمت توسط اداره میراث فرهنگی کرمانشاه..... ۱۴۵
- عکس ۴-۷: نمونه هایی از الگوی مد نظر موجود در ورودی بدنه بنا جهت الگو برداری در طراحی..... ۱۴۵
- عکس ۴-۸: طرح هایی از سنگ ازاره در ورودی هاو دیواره های داخلی جهت الگو برداری در طراحی..... ۱۴۶
- عکس ۴-۹: طرح هایی از تابلوهای کوچه ها جهت الگو برداری در طراحی..... ۱۴۷

- عکس ۴-۱۰: تصاویری از برخی درهای قدیمی محله، جهت الگو برداری در طراحی درهای نو.....۱۴۸
- عکس ۴-۱۱: طرح هایی از تاقنماهای ورودی جهت الگو برداری در طراحی ۱۴۹
- عکس ۴-۱۲: نمونه هایی از بدنه سازی در جداره های داخلی جهت الگو برداری در بناهای میان افزا..... ۱۵۰
- عکس ۴-۱۳: طرح هایی از جداره های بیرونی جهت الگو برداری در طراحی ۱۵۱
- عکس ۴-۱۴: طرح هایی از قاب بندی در جداره های بیرونی جهت الگو برداری در طراحی ۱۵۱
- عکس ۴-۱۵: طرح هایی از قاب بندی در جداره های بیرونی جهت الگو برداری در طراحی.....۱۵۲
- عکس ۴-۱۶: طرح هایی از قاب بندی در جداره های بیرونی جهت الگو برداری در طراحی.....۱۵۳
- عکس ۴-۱۷: نمونه تویزه های منفصل اجرا شده در یکی از بازارهای اصفهان.....۱۵۷
- عکس ۴-۱۸: نمونه هایی از اجرای پوشش بازار در بافت تاریخی کرمانشاه.....۱۵۸
- عکس ۴-۱۹: نمونه بدنه سازی اجرا شده در گذر جماله در شهر اصفهان.....۱۶۰
- عکس ۴-۲۰: نمونه کف سازی با سنگ.....۱۶۴
- عکس ۴-۲۱: تاق های تاق بستان و سردر های بازار فیض آباد.....۱۷۰
- عکس ۴-۲۲: نمونه اجرا شده در اتصال دو قطعه بازار در اصفهان.....۱۷۰
- عکس ۴-۲۳: طرح پیشنهادی جهت سنگ پله ی ورودی واحد های تجاری.....۱۷۳
- عکس ۴-۲۴: وضع موجود پلکان ها در ورودی جنوبی گذر.....۱۷۰
- عکس ۴-۲۵: عکس هوایی و پلان بر جای مانده از کاروانسرای تخریب شده در راستای بازسازی.....۱۷۷

فهرست نقشه :

- نقشه: ۱-۲: موقعیت محله فیض آباد نسبت به محله های تاریخی شهر کرمانشاه..... ۱۴
- نقشه: ۲-۲: کاربری های موجود در گذر فیض آباد..... ۱۹
- نقشه: ۳-۲: موقعیت مساجد در محدوده گذر فیض آباد..... ۲۰
- نقشه: ۴-۲: کیفیت ابنیه مخروبه و نیمه مخروبه در گذر فیض آباد..... ۲۱
- نقشه: ۵-۲: جهت گیری اقلیمی واحد های معماری بر اساس نقشه شهری و پژوهش های میدانی در گذر..... ۴۶
- نقشه: ۶-۲: پلان طبقه همکف خانه حکیم نصیر..... ۵۱
- نقشه: ۷-۲: پلان طبقه اول خانه حکیم نصیر..... ۵۲
- نقشه: ۸-۲: پلان طبقه دوم خانه حکیم نصیر..... ۵۳
- نقشه: ۹-۲: برش معماری از خانه حکیم نصیر..... ۵۴
- نقشه ۱-۴: شهر کرمانشاه سال ۱۹۱۹ م..... ۱۰۳
- نقشه ۲-۴: نقشه کرمانشاه و محدوده بازار فیض آباد در دوره قاجار..... ۱۰۴
- نقشه ۳-۴: توسعه شهری کرمانشاه در دوره های مختلف تاریخی..... ۱۱۲
- نقشه ۴-۴: نقشه کاربری اراضی در محدوده محله فیض آباد..... ۱۱۳
- نقشه ۵-۴: نقشه کاربری واحد های موجود در مجاورت گذر..... ۱۱۴
- نقشه ۶-۴: شیب معابر در محدوده گذر..... ۱۱۵
- نقشه ۷-۴: نقشه کیفیت ابنیه در محدوده گذر..... ۱۱۶
- نقشه ۸-۴: ابنیه تاریخی ارزشمند در محدوده گذر..... ۱۱۷
- نقشه ۹-۴: وضعیت فضاهاى مخروبه و قابل طراحی در محدوده بافت تاریخی..... ۱۱۸
- نقشه ۱۰-۴: نقشه وضعیت تراکم طبقات در محدوده گذر..... ۱۱۹
- نقشه ۱۱-۴: طرح نوسازی و بهسازی بافت محدوده محله فیض آباد..... ۱۲۰
- نقشه ۱۲-۴: پروژه های پیشنهادی توسط نوسازی و بهسازی بافت محدوده محله فیض آباد..... ۱۲۱
- نقشه ۱۳-۴: طرح پیشنهادی جهت نوسازی محله فیض آباد توسط سازمان نوسازی..... ۱۲۲
- نقشه ۱۴-۴: تفکیک پلاک ها بر اساس قابلیت طراحی در طرح پیشنهادی..... ۱۳۰
- نقشه ۱۵-۴: دسترسی ها به گذر مورد مطالعه..... ۱۳۲
- نقشه ۱۶-۴: جانمایی پارکینگ در محدوده گذر فیض آباد..... ۱۳۴
- نقشه ۱۷-۴: طرح پیشنهادی نگارنده جهت ساماندهی کلی گذر..... ۱۳۵
- نقشه ۱۸-۴: طرح پیشنهادی نگارنده برای کاربری واحد های ارزشمند..... ۱۳۶
- نقشه ۱۹-۴: طرح کلی بازسازی محدوده های سرپوشیده بازار..... ۱۵۴
- نقشه ۲۰-۴: طرح کلی بازسازی محدوده های سرپوشیده بازار در مسیر گذر..... ۱۴۳
- نقشه ۲۱-۴: محل اجرای تاق پیشنهادی در گذر..... ۱۶۹
- نقشه ۲۲-۴: پلان زیر زمین تغییر کاربری خانه حکیم نصیر به هتل سنتی..... ۱۷۹
- نقشه ۲۳-۴: پلان همکف تغییر کاربری خانه حکیم نصیر به هتل سنتی..... ۱۸۰
- نقشه ۲۴-۴: پلان طبقه اول تغییر کاربری خانه حکیم نصیر به هتل سنتی..... ۱۸۱
- نقشه ۲۵-۴: تعیین حریم گذر بازار فیض آباد و گذر و خانه حکیم نصیر..... ۱۸۴

فصل اول

کلیات تحقیق

۱- کلیات تحقیق

۱-۱: مقدمه:

کشور ایران از کشورهای غنی و شاید به جرأت بتوان گفت غنی ترین آن ها در زمینه ی میراث فرهنگی و تاریخی است، که آثار آن در سراسر این سرزمین گسترده پراکنده اند. حتی روستائی کوچک در ایران دارای آثار بسیار ارزشمند و شایان توجه است که به صورت آثار معماری و یا تپه های به جای مانده از دوره های گذشته، و یا آثار منقولی چون اشیاء به جای مانده از آن دوران خودنمایی می نمایند.

اما متأسفانه کم توجهی و در اکثر موارد بی توجهی به این میراث باعث از بین رفتن و یا در معرض نابودی قرار گرفتن آن ها شده است. با رسیدگی و بذل توجه لازم به این آثار منقول و غیر منقول و درآمدهای که می توان از این طریق حاصل کرد، نیاز ما به استفاده از منابع دیگر که پایان یافتنی اند به حداقل خواهد رسید.

در میان استان های ایران، استان کرمانشاه یکی از غنی ترین آن ها از نظر میراث فرهنگی محسوب می شود که آثاری از دوران پیش از تاریخ و تاریخی تا اواخر دوره ی پهلوی دوم را در خود داراست.

از آثار شاخص و ارزشمند این استان به اثر جهانی بیستون و دیگر آثار همچون تاق بستان و مناطق باستانی هرسین و کنگاور... می توان اشاره نمود.

در شهر کرمانشاه بخش های زیادی از بافت به جای مانده از دوره ی قاجار بسیار بکر و زیبا به جای مانده است که عدم احساس مسئولیت نسبت به آن ها، این بافت های تاریخی شهری را در معرض تخریب روز افزون قرار داده است.

جالب توجه ترین نکته در مورد این بافت ها باقی ماندن کلیت این مناطق چون گذرها و خطوط مالکیت هاست که همچنان فرم کلی بافت را حفظ نموده است، ولی ساخت و سازهای امروزه تهدیدی برای این ترکیب کلی می باشد. محله ی فیض آباد، که گذر بازار فیض آباد در آن واقع شده است، یکی از همین بافت هاست.

از دیدگاه آسیب شناسی کالبدی باتوجه به مطالعات انجام شده اهم آسیب های موجود در آن عبارتند از: فرسودگی کالبدی، ضعف شدید زیرساخت ها، تقابل ساختاری قدیم و جدید، بحران خیابان مدرس، تغییر اکولوژی جمعیت در بافت قدیم.

آسیب های گذر که عامل اساسی در متروک شدن و آماده کردن بستر تخریب محسوب می شوند، معرفی و بررسی شده اند. تا درد مشخص نباشد درمان لازم قابل تعیین نیست، پس ابتدا باید آسیب شناخته شود تا بتوان راه حل مناسب را در جهت رفع آن اتخاذ نمود.

در ادامه این قسمت آسیب ها به صورت لکه های رنگی بر روی تصاویر در جداولی مشخص و به همراه علل آن ها بررسی شده و در نهایت روشی برای درمان پیشنهاد گردیده است.

در پایان، طرح مرمت شهری گذر بازار فیض آباد آورده شده است، که برای آغاز این بخش مسائلی که باید مد نظر قرار گیرند بیان شده، و روشی تحت عنوان رهنمود برای رفع آن پیشنهاد گردیده است. در بخش بعدی این قسمت برخی از طرح های مرمت شهری مورد نظر به صورت تصویری آورده شده اند.

۱-۲: بیان مسأله:

شهر کنونی کرمانشاه، گسترش یافته شهر ایجاد شده در دوره ی قاجار بوده و دارای محله ها و بناهای تاریخی از آن دوره می باشد. در حال حاضر به دلیل رشد و توسعه شهر، بافت تاریخی شهر دچار گسیختگی ها و ویرانی های وسیع گشته. محله ی فیض آباد نیز، که یکی از هسته های اولیه شهر بوده مورد تهدید ویرانی های اخیر واقع شده است. بر این اساس و به اعتقاد نگارنده بخشی از بافت تاریخی محله فیض آباد (دوره قاجار)، که در بر دارنده بناهای با ارزشی همچون: بازار فیض آباد (دوره زندیه)، حمام ملاباشی، تکیه بیگلربیگی، کاروانسرای حاج محمدعلی همدانی، خانه خواجه جوری، و... می باشد و تا به امروز کالبد، روابط تاریخی و دیگر ویژگی های اصیل خود را محفوظ داشته است، شایسته است که به منظور حفاظت از این بافت تاریخی و ارزش های آشکار و نهفته آن، به صورت بهینه حفظ، ساماندهی، و احیا گردد.

۱-۳: اهمیت و ضرورت موضوع پژوهش:

در نهایت با توجه به داشته های با ارزش این بخش از بافت تاریخی شهر، از یک سو، و عدم مدیریت شهری فعال در سال های اخیر، و در پی آن روند سریع و رو به رشد تخریب بافت تاریخی شهر کرمانشاه، از دیگر سو، اقدامات درخور در جهت نجات بخشی و حفاظت بافت تاریخی شهر امری لازم و شایسته به نظر می آید.

۱-۴: پیشینه پژوهش:

متأسفانه در زمینه ی مرمت و احیاء بافت های تاریخی شهر کرمانشاه، بجز بازسازی بخشی از بازارهای تاریخی، تا کنون هیچ گونه اقدام عملی جدی، که شایسته ی بافت تاریخی و فرهنگی باشد، صورت نگرفته است. در دیگر شهرهای ایران نیز توجه بیشتر به سمت تک بنا بوده است، مگر اندک مواردی که در شهرهایی همچون یزد، اصفهان و تهران با موفقیت انجام گردیده است. در این راستا بجز مقالات و پایان نامه های معدود، که آن ها هم به صورت موردی بوده، منابع مکتوب چندانی ارایه نگردیده است. در اکثر این منابع به طور مشخص بر شناسایی ارزش های تاریخی، فرهنگی و کالبدی تاکید شده و در مواردی ارزیابی فرصت های مداخله مطرح گردیده است. به عنوان مثال می توان به پایان نامه های کارشناسی ارشد مرمت بنا در دانشگاه هنر های زیبا که توسط خانم طیبیه رضایی (در مورد محله تاریخی فیض آباد کرمانشاه، ۱۳۷۶)، و آقای علی رحمتی نژاد (در مورد بافت تاریخی شهر کرمانشاه)، انجام شده است، اشاره کرد.

۱-۵: اهداف پژوهش:

- ۱- حفظ و احیا بخشی از بافت تاریخی شهر و تعدادی از بناهای ارزشمند آن، در برابر توسعه های افسار گسیخته ی کنونی، و نیز فراهم نمودن زمینه ی توسعه و آبادانی این بخش از شهر در برابر شرایط نامساعد کنونی
- ۲- معطوف کردن توجه مدیران شهری به بهره گیری شایسته از داشته های ارزشمند بافت تاریخی شهر، به عنوان پتانسیل در طرح های جامع شهری

۱-۶: روش پژوهش و شیوه های مورد استفاده:

روش توصیفی: در این روش با توجه به شرایط موجود در بافت شهری مورد مطالعه و جایگاه آن در شهر، بخش مورد مطالعه به طور دقیق توصیف می شود. همچنین جزییات و کلیات در این روش به گونه ای خواهد آمد که تصویری مناسب از محله مورد نظر در ذهن ایجاد کند.

روش تحلیلی: در این روش با توجه به اسناد و مدارک مکتوب و غیر مکتوب و مطالعات میدانی به سیر تاریخی محله ی مورد نظر پرداخته می شود، به گونه ای که بتوان تحول تاریخی را در کنار بستر های دیگر چون مذهب، اقلیم، روابط اجتماعی و اقتصادی بررسی و تحلیل می گردد.

روش تطبیقی: در این روش شرایط کنونی بافت تاریخی با سیر تکاملی منطقی در زمینه تاثیرات و تحولات تاریخی، مذهبی، و اقلیمی بر آن، مورد بررسی و مقایسه قرار می گیرد تا اصالت های این بخش تا اندازه ای زیاد آشکار گردد.